

Üniversitenin dönüşümü sürecinde yitirilen bütünsellik: Ünsal Oskay'ın çalışmaları üzerinden iletişim bilimine ve iletişim eğitime bakış

Kaan TAŞBAŞI*

Öz

Türkiye'de 1960'larda üniversite düzeyinde iletişim eğitimi vermeye başlanmış, alanın ilk doktoralı akademisyenleri de bu dönemde belirmişlerdir. Bu ilk kuşak iletişimciler arasında yer alan Ünsal Oskay, Türkiye'de iletişim bilimleri alanında verdiği dersler, çevirileri ve özgün eserleriyle önemli bir yer kazanmıştır. Oskay'a bu önemi atfeden, sadece bazı konularda adının önüne iliştirilen "ilk" sıfatı değildir. Onu öne çıkartan esas unsur, derslerindeki ve çalışmalarındaki bakış açısının tutarlılığı ve bu tutarlılığın ele aldığı konuları seçme biçimine de yansımadır. Bu yansıma bütünsellik ve eleştirelilik şeklinde tezahür etmektedir.

Bu çalışmada, üniversitenin piyasa tahakkümü altındaki yapısal dönüşümünün, hem iletişim bilimleri alanında yapılan araştırmalardaki genel yönelim ve hem de iletişim fakültelerindeki eğitim üzerindeki etkileri özetlenecektir. Bu çerçevede de Ünsal Oskay'ın çalışmalarından, "dar uzmanlaşmanın" tuzağına düşmeyen, düşün ve bilimin kompartmanlaşmasına ve izole edilmesine karşı duran bir akademisyen ve entelektüel olarak yararlanılacak, betimsel bir çalışma ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Ünsal Oskay, İletişim Bilimleri, İletişim Eğitimi, Eleştirel Düşünce.

Lost holism in the transformation of the university:

A glance at communication studies and education via Unsal Oskay's works

Abstract

Communication started being studied as a field in higher education by the 1960s in Turkey and the very first academics who hold a PhD in communication emerged at the same period. Ünsal Oskay, as one of the pioneers of the field, has gathered a significant position, with the lectures he has given, his translations, and his studies. The title "first" which is attributed to Oskay, is not the only reason giving him this significance. The main reason of his prominence is the consistency of perspective in

---

* Yrd. Doç. Dr., Yeditepe Üniversitesi İletişim Fakültesi, Istanbul, kaantasbasi@yahoo.com

his lectures and works, which is also reflected to the theme selection of the issues he focuses on. This reflection appears as completeness and criticism.

In this study, the influences of the structural transformation of the university under the pressure of the market on both the broad tendency in communication studies and the education in the communication faculties will be summarized. In this context, a descriptive framework will be presented by referring to the studies of Ünsal Oskay as an intellectual and academic who was not trapped in “narrow specialisation” and resisted to the compartmentalisation and isolation of thought and science.

Keywords: Ünsal Oskay, Communication Studies, Communication Education, Critical Thought.

“Yaşanan günü anlamak,

İnsan’ı bir tüm olarak anlamakla olanaklıdır”. (Oskay, 1982: 407)

Giriş

Akademya, çoktandır bütünselliğini yitirmiş, uzmanlaşarak kompartmanlaşmıştır (Nalbantoğlu, 2013:13). Böylesi bir kopuş, dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Türkiye’de de açık biçimde kendisini hissettiren, akademik hayatın giderek artan piyasalaşmasını beslemektedir. Piyasalaşmış bir akademik dünyanın en temel göstergelerinden birisi olarak hem üniversitelerin sayısındaki dramatik artış hem de üniversitelerin öğrenci sayısı yarısına girmesi, bu yarışta da “rakibine” üstünlük sağlamanın yolu olarak fakülte/program sayılarının her geçen gün artırılması olarak görülebilir. Sloganlaştırılan “üniversite-sektör işbirliği” vb. formüller de, piyasalaşmanın tipik bir başka göstergesi ve üniversiteler için çizilmek istenen ideal çerçeve olarak kabul edilebilir. Üniversite, öğrencisi, öğretim elemanları, fiziksel altyapısı ve diğer tüm bileşenleriyle piyasanın tahakkümü altındadır. Bu dinamikler çerçevesinde de, üniversite “*fikirlerle yaşamak idealinden giderek uzaklaşan, neye/kime yarayacak?*” sorusunun öncelendiği kurumlara dönüşmektedir (Gadamer, 1988’den aktaran Nalbantoğlu, 2003: 14). Bu noktada, bütünselliğini yitirerek uzmanlaşmanın tapınağına dönüşmüş olan üniversitede, uzmanlaşmış akademik kadroların tezgâhından yine uzmanlaşmış teknisyenlerin mezun olarak çıktığı söylenebilir. Gadamer de, üniversitenin bu dönüşümünün üç katmandan meydana gelen bir yabancılaşma yarattığını saptayarak, bu katmanları şu şekilde sıralar: Öğrencinin, insan-kaynak ve müşteriye dönüşümü, bilim dallarının izole edilmesi, bilim dallarının diğerleriyle irtibatsızlaşması ve “dar uzmanlaşma”. Bir bütün olarak üniversitenin bu dönüşümü, sosyal bilimlere ve iletişim bilimlerine de aynı şekilde yansımıştır, yansımaya devam etmektedir.

Bu çalışmada, üniversitenin piyasa tahakkümü altındaki yapısal dönüşümünün, hem iletişim bilimleri alanında yapılan araştırmalardaki genel yönelim ve hem de iletişim fakültelerindeki eğitim üzerindeki etkileri özetlenecektir. Bu çerçevede de Ünsal Oskay’ın çalışmalarından, “dar uzmanlaşmanın” tuzağına düşmeyen, düşün ve bilimin kompartlaşmasına ve izole edilmesine karşı duran bir akademisyen ve entelektüel olarak yararlanılacak, betimsel bir çalışma ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Yukarıda özetlenen çerçeve içinde üniversitenin dönüşümünü, dönüşümü hem yaratan hem de bundan etkilenerek kendisini yeniden üreten akademisyen tipini Nalbantoğlu *Ersatz-Yuppie akademisyen* olarak tanımlamaktadır. Bu akademik tip, özlüce şu şekilde tarif edilmektedir: İnceleme nesnesiyle arasına daima geniş bir mesafe koyan, bu geniş mesafe nedeniyle de “şey’leri gönlüne çekip derdi, meselesi (*das Sache*) yapmak yerine onları birer kuru inceleme ‘nesne’sine” indirgeyen, bu nedenle de yazdıkları çizdikleri “kuru birer yavan-söyleme” dönüşmüş olan akademisyenler (Nalbantoğlu, 2003: 15).

Ünsal Oskay’ın erken dönem çalışmalarından itibaren, eleştirel perspektife yaslanarak insanal ve toplumsal olan herşeyi düşünmeye, tartışmaya ve açıklamaya çalışan bir akademik geleneğin iletişim bilimleri alanında, Türkiye’deki öncü isimlerinden olduğunu kabul etmekteyiz. Oskay’ın çalışmalarında ele aldığı tüm konular ve sorunlar “kuru bir inceleme nesnesi”ne indirgenmemiş, yaklaşık 50 yıllık bir süreç içerisinde diyalektik bir analiz çerçevesiyle, akademik bir miyoplaşma ya da körleşmeye savrulmaksızın ele alınmıştır. Ünsal Oskay’ın iletişim bilimlerindeki en önemli katkısının daha önce (Türkiye’de) üzerine pek de düşünülmemiş konu ve sorunları, yine (Türkiye’de) daha önce başvurulmamış bir bakış açısıyla inceleyebilmiş olması gösterilebilir. Dolayısıyla kendisinin, alana ciddi bir metodolojik katkısından bahsedebilmek mümkündür.

Ersatz zihin dünyasının ortaya çıkarttığı çalışmalarda da bolca övgü toplayan, nakledilen, uyarlanan veya icat edilen, “yeni” bir takım kavramların veya ifade biçimlerinin resmi geçişi, beraberinde verili toplumsal yaşamla bir hesaplaşma içine giremeyen bir tür akademik gösteri ortaya çıkmaktadır. Nalbantoğlu, *Ersatz-Yuppie* akademisyen sıfatını, Bourdieu’nun *homo academicus* kavramıyla bir arada kullanarak, Türkiye’deki akademik yönelimi tartışmaktadır. Üniversitenin dönüşümünde etkili olan ve dönüşümün nesnesi olan *homo academicus*, bilimsel üretimin ve üniversiter eğitimin zeminini belirlemektedir. Bilimsel üretimin yanı sıra üniversitelerdeki eğitim politikaları, müfredat ve ders içerikleri konusunda da bu tipin belirleyici olacağı açıktır.

İletişim Fakülteleri: Düşman Yetiştirme Retoriği ve Piyasa Tahakkümü

Türkiye’de iletişim eğitiminin temellerinin 1920’lere dayandırılrsa da, 1948 yılında özel bir okulda gazetecilik eğitimine başlandığı kabul edilir. 1950 yılında kurulan İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü, fakülteleşme fikrinin ortaya çıkışının milâdı olarak değerlendirilmektedir. 1960’lı yıllar ise, Ankara, İstanbul ve İzmir’de kurulan Basın Yayın Yüksekokulları iletişim eğitiminin yaygınlaşmasının göstergesi olarak ele alınır. 1990’lı yıllarla birlikte 4 yıllık lisans programı şeklinde faaliyet gösteren iletişim fakültelerine dönüşüm gerçekleşir (Tokgöz. 2006; Atabek ve Şendur Atabek, 2014). Ünsal Oskay’ın akademik hayatı, Türkiye’de iletişim fakülteleri tarihçesinden ayrı tutulamayacak biçimde, bir köşetaşı olarak kabul edilen Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Meslek Yüksekokulu’nda başlamıştır. Ankara Basın Yayın Yüksekokulu’nun, üniversiter düzeyde eğitim veren ilk kurum olmasının yanı sıra, Oskay’ın Türkiye’de iletişim alanında doktorası olan ilk 5 isminden birisi olması, Türkiye’de iletişim bilimlerinin kurucularından kabul edilmesinin ardındaki tarihsel

gerçeklikle ilişkilidir. Oskay, iletişim bilimleri ile sosyal bilimler alanındaki pek çok kuramcı ve kuramın Türkiye’de bilinmesini sağlamış, Türkçede iletişim alanının terminolojisinin oluşmasına önemli katkıları olmuştur. İletişim Kuramları adıyla bir ders açılmasını sağlayan, bu dersi ilk kez veren ve Haberleşme Teorileri adıyla iletişim kuramları alanında ilk kitabı derleyen isim olmasını da bu tarihsel bilgilerin yanına eklemek gerekmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’de iletişim fakültelerinde bir akademik geleneğin oluşumunda, özellikle de eleştirel damarın ortaya çıkışında Oskay’ın katkısı göz ardı edilemez.

Kuşkusuz ki, Oskay’ın iletişim bilimlerine katkısını sadece bu tarihsel anlatıyla sınırlandırmak eksik olacaktır. Bunun yanında, esas öne çıkartılması gereken yanı, onun entelektüel profilidir. “*Sistem karşısında güçsüzleşen, hayattaki olguları bir sürecin bütünlüğü içinde idrak etmekten alıkonulan insan, bilgilenme, bellek oluşturma, realitenin aslını irdeleme ve idrak edebilme yetilerini yitirmeye başlamıştır*” diyordu Oskay (1982: 369). Onun entelektüel profilinin, buna bağlı olarak da derslerinin ve çalışmalarının temel hattını, merak eden, okuyan ve analiz eden insan oluşturmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’deki iletişim eğitiminde ve eleştirel gelenek içinde Oskay’ın izlerine rastlayabilmek mümkündür.

Bu noktada, Türkiye’deki iletişim fakültelerine dair güncel verileri, bu verilere bağlı olarak iletişim fakülteleri üzerindeki tartışmaları özetlemek, bir akademik geleneğin yaratıcılarından olan Ünsal Oskay’ın iletişim bilimleri alanı içindeki önemine dair fikir vermesi açısından önemlidir. Türkiye’de halen 55 iletişim fakültesi¹ bulunmaktadır ve bu fakültelerin lisans programlarında 55.000’in üzerinde öğrenci kayıtlı durumdadır. Kaba bir hesaplamayla, her fakültede ortalama 1.000 öğrenci lisans eğitimi almaktadır. Bu fakültelerde toplam 1.854 akademisyen bulunmaktadır (<https://istatistik.yok.gov.tr/>). Bu rakamsal göstergelerin yanında Türkiye’deki iletişim fakültelerine ve buralarda verilen eğitime dair dillendirilen en temel eleştiri ve buna bağlı olarak sıklıkla tartışılan konuların başında teori-uygulama dengesi/dengesizliği gelmektedir (Bkz. Uzun, 2007; Tokgöz, 2006; Kaya, 2006; Arık ve Bayram 2011). Bir vakitler, Ünsal Oskay’ın öğrencisi olmuş Ertuğrul Özkök’ün bir yazısında o çok bilinen “*iletişim fakülteleri, mesleğe düşman insan yetiştiriyor*” cümlesi aslında piyasa tahakkümünün, iletişim fakülteleri üzerindeki etkisini açık bir şekilde ortaya koymakta bu nedenle de, bu tartışmalarda tipik bir referans olarak yerini almaktadır.

Teori-uygulama dengesi tartışması, “mesleğe düşman” mezunlar retorisiyle doğrudan ilişkilidir. Eleştirel perspektifle bezenmiş teorik bakış, sistemi ve onun önemli taşıyıcılarından olan ana akım medyayı sorgulayan ve hesaplşan, dönüşüm talebinde bulunan bir düşünsel sistematüğının yaratılmasına katkıda bulunduğundan, bu akademik yönelim sektör tarafından pek arzulanan bir durum değildir. O nedenle de, sıklıkla iletişim fakültelerinin “piyasa işleyişine”, “sektör gerçekliğine” uygun bir yapılanmaya ve izleğe sahip olmadığından dert yanılmaktadır. Bu durumun da, teorik alana gereğinden fazla önem atfedilmesinden kaynaklandığı ileri

1 Bu rakama, İletişim Fakültesi ve İletişim Bilimleri Fakültesi olarak ayrı ayrı yer alan birimlerinin sayısal verilerinin toplanmasıyla ulaşılmıştır. Güzel Sanatlar Fakültesi bünyesinde eğitim veren ve araştırma yapan bölümler (Sinema Televizyon, Görsel İletişim Tasarımı vb.) bu sayıya dahil edilmemiştir.

sürülmektedir. İletişim fakültelerinden beklenen, eleştirel ve teorik alanda bir gevşemeye gitmesi, böylelikle fakültelerin esas işlevleri olarak ifade edilen teknik beceriyle donatılmış mezunlar yetiştirme işlevini (araştırma yapılacaksa da bu amaca dönük araştırmalar yapılması) etkili biçimde yerine getirmesidir. Oskay uzmanlaşmaya dayanan ve sadece meslek edindirmeyi amaçlayan üniversiter yapıyı şu şekilde eleştirmektedir: “20. yüzyıl, eğitimin uzmanlaşmaya gereğinden fazla önem verdiği ve bu nedenle de mühendislerin mühendislik dışında, tabiplerin de tıp dışında kültür ve düşünce ürünlerinden hiç nasiplerini alamadıkları bir garip eğitim sonrası ‘saldım çayıra mevlam kayıra’ mezun edildiği garip bir yüzyıl olmuştur” (Oskay, 2001: 201).

Üniversiteyi tahakkümü altına almaya çalışan yetersizlik şablonuna, öğrencilerin de sıklıkla sahip çıkarak bunu tekrarladıkları gözlemlenmektedir. Zira, Türkiye’deki üniversite mezunları arasındaki en yüksek işsizlik oranı 2014 yılındaki TÜİK verilerine göre % 29.1’lık bir oranla², iletişim fakültesi mezunları arasında yer alan gazetecilik bölümü mezunları arasında ortaya çıkmaktadır (<http://www.hurriyet.com.tr/gazetecilik-mezunlari-is-bulamiyor-28378634>). İşsizlik sorunuyla yüz yüze kalan öğrenciler ve mezunlar da, bu sorunun temel kaynağı olarak iletişim fakültelerindeki uygulamadan kopuk geleneği göstermeleri bilinen bir durumdur. Oysa, işsizlik sistemik bir sorun olup, medya alanında yoğun işsizliğin ortaya çıkması, şirketlerin kârlarını maksimize etmek için en az elemanla, yoğun çalışma saatleriyle iş yapma pratiğinin bir sonucu olarak açıklanabilir. Tüm bunların örtbas edilmesi ve medya alanındaki üretim sürecinin sorgulanmasının önüne geçilmesi için bu görüşler sürekli dillendirilmekte, fakülteler de ders programlarını, ders dışı faaliyetlerini (konuk konuşmacı, sempozyum, atölye vb.) ve ders verecek uzman öğretim görevlilerini bu saikle şekillendirmektedir. Bu yönelimin eğitimin yayında, araştırma ve yayın faaliyetleri ile lisansüstü programları da etkilememesi düşünülemez. Atabek ve Şendur Atabek’in (2014) öğrenciler, sektör çalışanları ve akademisyenlerden oluşan bir örneklem kümesiyle yürüttükleri araştırmada elde ettikleri bulgulara göre, öğrencilerin ve meslek mensuplarının önemli bir kısmı teori derslerinin ağırlığının azaltılması ve uygulama derslerinin ağırlığının artırılması yönünde tutum sergilerken, müfredatın belirlenmesi konusunda sektörden görüş alınması konusunda, yine öğrenciler ve meslek mensuplarının bu önermeyi destekler nitelikte tutum sergiledikleri görülmektedir. Dolayısıyla bu bulgular da, medya sektörünün oluşturduğu teori/uygulama dengesizliği söyleminin, akademik işleyiş konusunda yönlendirici ve tahakküm kurmayı amaçlayan bir siyasa olduğuna dair ışık tutmaktadır.

Daraltılmış Odak Noktası ve Akademik Üretim

İletişim fakülteleri piyasanın tahakkümüyle yüz yüze kalırken, iletişim bilimleri alanında, düşünsel temelli tartışmalarda iki ana eksenin şekillendiğini söylemek çok yanıltıcı olmayacaktır.

2 İşsizliğin sistemik bir sorun olduğu gerçeği, aynı dönem içinde diğer bölümlerden mezun olanlar arasındaki işsizlik oranıyla da doğrulanmaktadır. Elbette bu rakam diğer bölümlerden mezun olanların işsizlik oranlarıyla yarı yarıya fark eden bir fark ortaya çıkarmaktadır. Fakülte ve yüksekokul mezunlarının % 10,6’sı işsizlik sorunuyla yüzyüzedir. Bilgisayar alanında % 16,6, fizik alanında % 14,4, mühendislik alanında % 8 ve hukuk alanında % 7’lik işsizlik oranı da sistemin ve üniversitelerin gözdesi alanlarda da istihdam alanında işlerin yolunda gitmediğini göstermektedir. İşsizlik sorununun% 2.5’lik oranla güvenlik hizmetleri alanında görülmüş olması ise gülünçtür.

Bu eksenlerden birisi hala liberalizmden beslenen, birey, bireycilik ve bireyin seçim özgürlüğü hattında tanımlanabilecek bir kavrayışla iletişimsel sorunları ele alıp, açıklamaya çalışan yaklaşım. Diğer tarafta ise tarihsellik çerçevesi içerisinde, birey ve özgürlük mitoslarını birer safсата olarak kabul edip, kusurlu bir dünya içinde iletişimin kusursuz olamayacağından beslenen eleştirel perspektif.

Ünsal Oskay'ın akademik hayatı boyunca derslerinde, konuşmalarında aktardıklarında ve yazdıklarında, özgürleşim ele alınan temel sorun olarak öne çıkmaktadır. Bu ana meseleye bağlı olarak medya ve kültür eleştirisi, uzmanlaşma ve “meraksızlık sendromu” olarak ifade edilebilecek durum alt başlıkları oluşturmaktadır. Her akşam ellerine aldıkları çok satan gazetelerden birisini okuyarak dünyayı anladığını ve takip ettiğini sanan Stephan Arkadyeviç'lerin, çoğu konudaki tutum ve fikirleri sanki kendisininmiş gibi benimsemesini, ancak pek de farkına varmaksızın tıpkı modası geride kalmış bir kıyafeti değiştirir gibi, herkesle beraber tutum ve fikirlerini nasıl değiştirdiğini merak etmek önemliydi sözgelimi (Oskay, 2000). “*Modern toplum insanlarına, yaşamın kendisi üzerindeki söz haklarını yitirdikleri ölçüde, yaşamın kendisini değil, yaşamın bazı odaklarca estetize edilmiş replikasını yaşamakla yetinmek zorunluluğunu*” getiren hayatın anlaşılabilmesi gerekmektedir (Oskay, 1995 44). Oskay'ı, iletişim bilimleri içindeki temel yönelimleri çerçeveyen yukarıdaki bahis içinde, kusurlu dünyanın noksan insanıyla yüzleşen, atomize olmuş bireyle ve onu ortaya çıkartan dinamiklerle ilgilenen bir akademisyen olarak tanımlamak mümkündür.

Pet Shop Boys Sempozyumu (Pet Shop Boys: Symposium), Şirinlik Çalışmaları Makale Çağrısı (Call for Papers: “Cute Studies”), Uluslararası Ünlü Araştırmaları Konferansı: Ünlülüğü Doğrulamak (International Celebrity Studies Conference: Authenticating Celebrity)... Sıralanan bu başlıklar, her gün akademik e-posta gruplarında dolaşıma giren onlarca konferans ve makale çağrısından sadece birkaç tipik örneği oluşturmaktadır. Gündelik hayatı akademik bir inceleme nesnesine dönüştürürken giderek seyrelmiş ve mikro boyut kazanmış çalışmalar, akademik yazın içindeki “ağırlığını” her geçen gün artırmaktadır. Örneklenen bu araştırma konularının, damıtılarak seçildiği aynı gündelik hayat ile onu çevreleyen ve doğuran yapının son derece ezici ve yoğun ritmi, yanlış yere konumlandırılmış bu “ağırlık” merkeziyle tezat sergilemektedir. Hayatın ağırlığını Berman, Marx'ın bir konuşmasından alıntılıdığı “*içinde yaşadığımız atmosfer her birimizin sırtına 40,000 okkalık bir güçle bastırıyor, ama hissediyor musunuz onu?*” sorusuna cevabı şu şekilde vermektedir “*Marx'ın en acil hedeflerinden biri insanlara 'onu hissettirmektir'*” (Berman, 1994: 33). Oskay'ın görüşleri ise bu önermeyi tamamlar niteliktedir: “*Popüler kültür, işte burada işlev görmektedir. Reel-yaşamı, fantazyada da aynı ile tekrarlayarak, reel yaşamın sürdürülmesini kolaylaştırmakta; yerine başka türlü bir yaşam olabileceğini düşünmenin yollarını tıkamakta; bu kırgınlıkları, varolan benimsemenin acısını, utancını 'hafifletmektedir'*” (Oskay, 2001 262). Berman'ın bahsettiği bu aciliyet günümüzde de geçerliliğini yitirmemişken, ağırlık noktasının kaymasına dair sarkastik bir tonla yanıtı Eagleton (2006) vermektedir: Günümüzün akademik çalışmalarında (kültür incelemelerinde) haz/keyif ana motif haline gelirken, bu durum çalışmayı yapanın da çalıştığı konudan haz almasını temel koşul olarak tanımlamaktadır. O nedenle de Eagleton'ın deyişiyle “kasık tüylerinin tarihçesi” üzerine çalışmak, aklıktan ve

yokluktan kıvranan, yok olan beden yerine seksüel beden üzerine düşünmek daha geniş bir kabul görmektedir. Eagleton, bir zamanlar bir şeyler öğrenebilmek ve akademik üretim için “sonsuz bir sıklılabilme kapasitesine” sahip olunması gerektiğini de bunlara eklemektedir. “Sonsuz bir sıklılabilme kapasitesi”, Oskay’ın derslerinde ve konuşmalarında sıklıkla vurguladığı “eblehleştirilmiş orta sınıf mutluluğu yerine bilen insan olabilmeyen mutluluğu”dur. Bu, haz/keşif vermek yerine sıkıntı veren bir mutluluktur; çünkü yine Oskay’ın deyişiyle “kusurlu dünyanın noksan insanıyla” sürekli bir hesaplaşmayı gerektirmektedir. Bu hesaplaşma süreci de, bilişsel ve düşünsel olarak konforlu bir alan sunmamaktadır.

Eagleton’ın oldukça yoğun ve uzun biçimde tartıştığı bu durum, Fuchs ve Mosco’nun SSCI (Social Science Citation Index) kapsamında taranan yayınlarda yer alan makaleler üzerinde yaptıkları incelemeyle de doğrulanmaktadır. Fuchs ve Mosco (2014), makalelerin konu açıklamalarında, -Oskay’ın çalışmalarının da omurgasını oluşturan- Marx ve Marxizm sözcüklerinin görülme sıklığını taramış, bunu 1968’den 2011 yılına dek, zaman aralıklarını 5 grup altında öbekleyerek yapmıştır. Bu sözcüklere rastlanma düzeyi ise şu şekildedir: 1968-1977 yıllarında 1.709 makale, 1978-1987 yıllarında 2.752 makale, 1988-1997 yıllarında 1.716 makale, 1998-2007 yıllarında 1.248 makale, 2008-2011 yıllarında ise 990 makale. Bu bulgu, sosyal bilimlerde ve iletişim bilimleri alanında, eleştirel ve bütünsel bakışın aşınması olarak değerlendirilebilir. Kaya’ya göre (2006: 141) iletişim bilimleri alanında yapılan çalışmaların “*tarihsel toplumsal bağlamı ya da genel anlamdaki sosyal teori ile giderek bağları kopan araştırmacıların bir de kurumsal baskılarla seri olarak üretmek zorunda oldukları, unvan elde etmek için yapmak zorunda oldukları araştırmalarla biraz retorikçe*” dönüştüğü görülmektedir. Türkiye’de 2000 yılından günümüze dek iletişim alanında 700’den fazla kitabın yayımlanmış olduğu belirtilmektedir (Erdoğan, 2014: 445). Bu da niceliksel bir artışı işaret etmektedir. Tokgöz’ün, Türkiye’de iletişim fakültelerindeki eğitim kadrosunun konumunu ele aldığı çalışmasında (2006) iletişim bilimlerinde en çok doktora tezinin halkla ilişkiler alanında yazıldığını ortaya koymaktadır. Erdoğan (2014: 448) “*özellikle metni (programı, filmi) toplumun yaşayın gerçeklerinden soyutlayarak, egemenliği ve mücadeleyi metinde ararken, çok özel dille anlaşılabilirlik yaratarak, toplumsal gerçek veya temsille olan pratiği ortadan kaldırma*”nın genel eğilimlerden birisi olduğunu saptamaktadır. Bu tablo içinde, lisans düzeyindeki bitirme projeleri, lisansüstü tezler ve akademik yayınlarda, seyretilmiş konuların ele alınması, odak noktasını imaj, kimlik, cinsiyet gibi temaların oluşturması, bu temaların da tüketim süreciyle ilişkilendirilerek ele alınmasının giderek ağırlık kazanan bir durum olduğu gözlemlenmektedir. Bir motorlu aracı satın alanların tüketim pratiğiyle kimliklerinin dışavurumu arasındaki ilişkililiği sorgulayan, kültürel kimliğin bir pazarlama aracı olarak kullanılabilirliğini öneren, bir kahve markasını tüketmeyi kimlik ifadesi olarak değerlendiren tezler ve yayınlar, bu çalışma hazırlanırken YÖK Tez Veritabanı ile ULAKBİM Ulusal Veri Tabanı’nda iletişim bilimleri alanında yapılmış çalışmalar taranırken sıklıkla karşılaşılan, ancak istatistiki olarak derlenmemiş pek çok örnek arasından sadece birkaçını oluşturmaktadır.

Seyretilmiş konular ve sorunlar yerine, iletişim bilimcilerin konu belirlemesinde ve konuları ele alırken sahip olunması gereken bakışı Ünsal Oskay (1982, 405) şu şekilde tarif etmektedir: “*Çağdaş toplumdaki iletişim sorunlarını, “sınıf” irdelemeleri açısından yapılmış açıklamalardan*

olduğu kadar; bu açıklamaları tamamlayan, çağdaş toplumların sorunlarına “tabakalar” ve onların egemenlik/bağımlılık ilişkilerindeki toplumsal konumlarını sürdürebilme ayrıcalık ve olanakları açısından da bakan Eleştirel Düşünce okulunun açıklamalarından da yararlanarak incelemeye çalışmak”. Burada önerilen, günümüzün akademik üretiminde oldukça revaçta olan tüketim kalıpları üzerinden, toplumu ve hayatı anlamlandırmaya, bu anlamlandırma sürecini de parıltılı birtakım yakıştırmalarla gerçekleştiren aklın ve onun geliştirdiği kavrayışın dışında; insanı, toplumu, hayatı bir bütün olarak ele almayı amaçlayan bir entelektüel duruşun gerekliliğidir. Bu eleştirel duruşla geliştirilmek istenilen kavrayış ise şu şekilde ifadesini buluyordu: “*Kitle İletişiminin bugünkü durumu ile yüklendiği temel kültürel işlevi olan toplumsal iktidara kültürel bir hegemonya düzenlemesi sağlama işlevinin nasıl işlemekte olduğunu kavramak*” (Oskay, 1982: 407).

Oysa, tüketim kalıpları ve kimlik üzerine yoğunlaşmış akademik ilgi, körleşme doğurmaktadır. Araştırma tasarımlarını “bireysel alan” içine hapseden bu yönelim, sorunların da çözümlerin de bireysel olduğu yönünde bir yanılsama yaratmaktadır. Toplumun dışında kaldığı düşünülen, aykırı ve ayrıksı olduğu kabulüyle akademik ilgiye değer olduğu düşünülen pek çok konu, tam da bu önkabülü çürütecek nitelikte bir işleve bürünmekte, tüm bu unsurları egemen yapıyla kopmaz biçimde irtibatlandırmaktadır. “...*reel toplumsal yaşamdaki statüsünden hoşnut olması olanaksızlaştırılmış bulunan yarışma toplumunun insanları, toplumsal yaşamın fantazyaya elverişli, “tâli” alanlarında yürürlükte tutulan “ilişkilerin anonimleşmesi” sayesinde, “giyindikleri ile kişilik kazanmış” bir başka insan olabileceğine inanmıştır* (Oskay, 1982: 408). “*Sorunlarımızdan kurtulup kendimizi kurtarmanın yolu*” diyordu Oskay, “*güçlülere karşı çıkmaktansa onların karşısında boyun eğmek ve kurtuluşumuzu hep*” kendi bireyselliğimiz ve yalnız(laştırılmış)lığımız içinde aramak “*eski masallarda da, günümüzün medyasındaki bugünkü masallarda da ortak tema...*” (2001: 18).

İletişim araştırmaları içinde gözlemlenen önemli bir nokta da, mikroskobik bir yönelimle ele alınan konuların ve sorunların, etrafsızca tartışılmasıdır, ki bu durum , aslında bu yönelimle çelişmemektedir. İnsani ve toplumsal olanın tarihsellik dışı bir bakışla kavranabileceği türünden bir yanılgı, pek çok çalışmada öne çıkartılan noktaları hafifletmekte, olguların ortaya çıkışlarının adeta tesadüfler zinciri halinde gerçekleştiği yönünde bir izlenim yaratmaktadır. Sözelimi sinema izleme pratiğini ele alan, bunun da zamanın kullanılması yönündeki anlamını tartışan bir çalışma, bu türden bir kültürel pratiğin, sadece aracın belirleyiciliğine saplanıp kalacak olursa, bakışını 19. yüzyılın pek de gerisine taşıyamayacaktır. Ancak tarihsellik çerçevesinde sinema izlemeye ayrılacak zamanın tanımlanması (serbest zaman), bu dilimin nasıl ortaya çıktığına bakılmaksızın, bu zamanın nasıl kullanılabilirliğinin anlaşılması 19. yüzyıla bakarak anlaşılabilir bir olgu değildir. Serbest zaman kavramını ele aldığı *Modern Toplumda ‘Serbest Zaman’ın İşe Koşulması* başlıklı makalesinde Oskay (2001), kavramı tarihsellik çerçevesinde üretim biçimi, üretim araçları ve üretim ilişkileri bağlamında ele alarak, tarım toplumunda üretim araçlarında meydana gelen değişimin üretim ilişkilerindeki değişimi beraberinde getirdiğini bunun da serbest zaman anlayışını ortaya çıkardığını belirtmiştir. Ardından sanayi devrimiyle birlikte kavramın değişimi, yine aynı izlekte ele alınarak özetlenmektedir. Kavram tarihselliği içinde, bütünsel bir bakışla tartışılmaktadır. “*Günümüzün anti-entelektüalist ortamında leisure denen serbest zamanlarımız*

da bizi kendi insan yanımızdan, emeğimizden, hemcinslerimizden yabancılaştıran verili toplumsal sistemin yeniden-üretimi sürecinde işe koşulmuş bulunuyor” derken Oskay (1982:193) verili olanın anlam katmanlarını, eleştirel akıl süzgecinden geçirerek çözümlenmektedir.

Son Düşünceler

Pierre Bourdieu (1984) “*yakılacak bir kitap*” Homo Academicus adlı eserinde, saha çalışmasından elde edilmiş verileri derleyerek “akademik ikbal” arayışının dışına çıkamayan bir tipi ortaya koymaktadır. Bu ifşaatı 8 temel gösterge üzerinden gerçekleştiren Bourdieu, yaptığı tanımlama ve gerçekleştirdiği tartışmalarla, başta Fransız akademisyen olmak üzere derin bir çalkantıya yol açmıştır. Homo academicus olarak tariflenen tipin karakteristiği olarak şu temel göstergeler sıralanmaktadır (Bourdieu 1988, 39-40):

- Habitus’u ve mevcut statüyü şekillendiren ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye (Doğum yeri, aile vb).
- Mevcut statüyü sağlayan eğitim geçmişine dayalı etmenler (Bitirilen okullar).
- Akademik iktidar sermayesi (Akademik bürokrasi ve idari kadrolardaki görevler).
- Bilimsel iktidar sermayesi (Uluslararası üyelikler, prestijli kabul edilen uluslararası yayınlar vb.)
- Entelektüel tanınırlık sermayesi (Fransız Akademisi üyeliği, medyada görünürlük vb.)
- Siyasal veya ekonomik sermaye (Hükümete bağlı ya da siyasal üst düzey makamlarda bulunmak, nişan, saygın ödül sahibi olmak vb.)
- Geniş anlamli siyasal eğilimler (Çeşitli bildirgelerin imzacısı olmak)

Homo academicus dışı bir akademik özne olarak Ünsal Oskay, hem bu tipe hem de bu tipin baskısı altındaki üniversite kurgusuna karşı durmaktadır. Dünyada 1930’larla birlikte ilk sistemli çalışmaların yapıldığı iletişim bilimleri, 1950’lerde gazetecilik okullarının kurulmasıyla birlikte “kurumsallaşmış” bir sosyal bilim alanı haline gelmiştir. Türkiye’de 1960’larda üniversite düzeyinde iletişim eğitimi vermeye başlanmış, alanın ilk doktoralı akademisyenleri de bu dönemde belirmiştir. Bu ilk kuşak iletişimciler arasında yer alan Ünsal Oskay, Türkiye’de iletişim bilimleri alanında verdiği dersler, çevirileri ve özgün eserleriyle önemli bir yer kazanmıştır. Oskay’a bu önemi atfeden, sadece bazı konularda adının önüne iliştirilen “ilk” sıfatı değildir. Onu öne çıkartan esas unsur, derslerindeki ve çalışmalarındaki bakış açısının tutarlılığı ve bu tutarlılığın ele aldığı konuları seçme biçimine de yansımalarıdır. Bu yansıma bütünsellik ve eleştirelilik şeklinde tezahür etmektedir. Ünsal Oskay, Türkiye’de iletişim bilimleri alanında eleştirel geleneğin oluşmasında ilk taşları koyan isimlerdendir. Onun güçlü eleştirisinin yapı taşıymısa, eleştirinin ancak teorik dayanakla yapılacağına dair konumlanması meydana getirmektedir. Türkiye’de iletişim eğitimine dair eleştirilerin ağırlıklı noktasını “teori fazlalığı”, “eleştiri yüklemesi”, “pratik eksikliği” oluşturduğu düşünülecek olursa, bu aynı zamanda Ünsal Oskay’ın düşünsel ve akademik geleneğine yönelik bir karşı koyuştur. Dolayısıyla “piyasa” ile “eleştiri”, diğer bir deyişle

“piyasa” ile Ünsal Oskay yanyana gelememektedir; ne amfide, ne de kitap sayfalarında. Bilimsel üretimde ise, teori yoksunluğu ve buna bağlı olarak körleşme yaşandığı söylenebilir. Kullanılan dildeki ışıltı körleşme yaratmakta, körleşme teorik kopuşu getirmekte, teorik kopuş, bütünselliği örselemektedir. Tüm bu durum ise, verili toplumsal yapıyı yeniden üretmektedir. Çalışmanın son sözünü Ünsal Oskay’dan aktarmak yerinde olacaktır:

“Her şeyin pazar dolayımı ile birbirine eşitlendiği modern toplumsal sistemlerde bilimin ve sanatın da özgünlükten uzaklaşması; bilimde ve sanatta gerçeğin ve güzelin “pazarda paraya dönüştürülebilene” indirgenmesi, bu alanda da sistemin varolan haliyle yeniden üretimine yarayacak bilimsel çalışmaları ve sistemi varolan haliyle insanların benimsemesine ya da alternatifinin olamayacağı düşüncesine götüren estetik yoksunu sanat çalışmalarını öne çıkarmıştır” (Oskay, 2001: 179).

Kaynaklar

- Arık, Bilal ve Bayram, Fatih (2011) *İletişim Eğitimi ve İletişim Akademisyeni: Veriler Işığında Bir Değerlendirme*, ss. 81-98, Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Haziran 2011 Sayı 15 içinde, Antalya: Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Atabek, Ümit ve Atabek, Gülseren Şendur (2014) *İletişim Eğitiminde Farklı Perspektifler: Öğrenciler, Akademisyenler ve Meslek Mensuplarının İletişim Eğitimi Hakkındaki Tutumları*, ss. 148-163, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi - Sayı 38 / Bahar 2014 içinde, Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Berman, Marshall (2001) *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, çev. Ümit Altuğ ve Bülent Peker, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, Pierre (1988), *Homo Academicus*, trans. Pierre Collier, Stanford: Stanford University Press.
- Eagleton, Terry (2006) *Kuramdan Sonra*, çev. Uygur Abacı, İstanbul: Literatür Yayınları.
- Gadamer, Hans-Georg (1988) "Die Idee der Universität – gestern, heute, morgen" *Die Idee der Universität: Versuch einer Standortbestimmung* ss. 1-22, Berlin: Springer-Verlag.
- Fuchs, Christian ve Mosco, Vincent (2014) *Marx Geri Döndü: Günümüzde Eleştirel İletişim Çalışmalarında Marksist Kuram ve Araştırmanın Önemi*, ss. 21-44, *Marx Geri Döndü: Medya, Meta ve Sermaye Birikimi*, der. Funda Başaran, İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Kaya, Raşit (2006) *Türkiye’de İletişim Araştırmalarının Değerlendirilmesi ve Geleceğe Bakış*, ss. 135-166, İletişim ve Kültür Dergisi 2006, 9/1 içinde, Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Nalbantoğlu, Hasan Ünal (2003) *Üniversite A.Ş.’de Bir ‘Homo Academicus’: ‘Ersatz’ Yuppie Akademisyen*, ss. 43-64, *Toplum ve Bilim Dergisi* Güz 2003/97 içinde, İstanbul: Birikim Yayıncılık.
- Oskay, Ünsal (1995) *Estetize Edilmiş Yaşam*, İstanbul: Der Yayınları.
- Oskay, Ünsal (1982) *19. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri*, İstanbul: Der Yayınları
- Oskay, Ünsal (2001) *Yıkanmak İstemeyen Çocuklar Olalım*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Oskay, Ünsal (2000) *Tek Kişilik Haçlı Seferleri*, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Tokgöz, Oya (2006) *Türkiye’de İletişim Fakültelerindeki Eğitim Kadrosunun Konumu: Eleştirel Bir Değerlendirme*, ss. 33-70, İletişim ve Kültür Dergisi 2006, 9/1 içinde, Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Uzun, Ruhdan (2007) *İstihdam Sorunu Bağlamında Türkiye’de İletişim Eğitimi ve Öğrenci Yerleştirme*, ss. 117-134, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi Yaz-Güz 2007, Sayı 25 içinde, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- <https://istatistik.yok.gov.tr/> erişim 10 Temmuz 2015.
- <http://www.hurriyet.com.tr/gazetecilik-mezunlari-is-bulamiyor-28378634>, erişim 30 Temmuz 2015.

